

Cholajil 13 K'iche'

GENESIS

CAPITULO 1:1

Kaqak'is ri qatijonik kamik ajil tz'aqat, ri qatijonik chupam ri wuj Genesis. Kaqachip chi jumul ri qatijonik kamik, kaqab'ij chi na jujun taq q'alajisanik ri kiyo'm taq ri achajab' ri k'iq'alajisam chrij ri ub'anik ri kaj ulew. Tam ampe la jujun taq ch'aqap tzij ri ub'in ri wuj ri ub'inam "K'aslemal" ri xub'ij uloq keb' oxib' junab' uloq wa' chirij ri ub'anik ri kaj ulew. Je' wa' kub'ij chila: "kraj ne panik'yaj che ri ri nimal joq'otaj rech ri tzijob'elil ojer, ri uwachulew xkanaj kan jas jun ixoq ri man kak'uji' ta ral xuquje' man k'o ta uk'aslemal, chuxe' ri pim laj ukyaqiq. Ri uq'et taq ri uplo kapaqik kaxulik jas ri kub'an ri ik' che, xuquje' kasalob' ruk' raxlab' ri kyaqiq, xa k'u ne' chupam ri are man k'o ta jun kaslob'ik ri k'o uk'aslemal. Puwi' ri ja' rech ri nim plo, ri nimaq taq ketekaq kech taq ri tinamit nojim keq'alajinik jas ta ne' ri nimaq taq ab'aj xuquje' man k'o ta k'o chikij, man k'o ta ukaj jas ta ne' ri je'l rilik ri ik' ri man k'o ta kyaqiq chupam. Te k'u ri', chupam jun chomanik ri man k'o ta uk'isb'alil, jujun kakib'ij, je taq wa' pa keb' billón junab'; jujun chik kakib'ij, jun billon ruk' nik'yaj; ri jun jasech ri kq'alajinik ri ub'inam k'aslemal xaq tetalik xk'utunik puwi' ri lianik. Ri nim laj chominik/ciencia man kakowin taj kuya' jun q'alajisanik jas kelik a jun ketekik o jun b'olb'ik, jas taq ri jastaq ri xb'onow che, xuquje' man kakowin ta che utzilixik uwach qas ruk' saqil ri k'otow chi'aj, ¿Jas ri' ri k'aslemal? Xaq xuwi ri kakowin jun che ub'ixik chi xa k'o rixb'anow che, jule' taq jastaq ri ub'inam moleculas ri kekowinik kek'yarik pa kitukel wi". K'a chi k'u wa', ri jun ch'aqap che we paj kapaj tzij ri' ri xuya' uloq ub'ixik ri wuj ri ub'inam "K'aslemal". Ajil tz'aqat tatb'anel, A kájunumaj ri chomanik la ruk' wa' we jun q'alajisanuik ri'?

Rumal ri tzijob'elil ri petinoq uloq b'im jule' taq q'alajisanik ri qastzij xa kuyak tze'. E k'o keb'inik chi ri achi xa pa mes xk'iy wi uloq. Kakib'ij chi: "Chi che jun jasech, jun nim laj ajchomb'al chrij uloq ri tzijob'elil xuya' kan ri umes chi la". Are k'u wa' jun uq'alajisanik jun achi ri nim uchomanik. Je' ri' wachalal, qab'im chik chi k'o jujun chike ujkituqom che utzukuxik jun q'ayes ri k'o pri plo, jujun kakib'ij chi cheqilam ampe ri k'oy puwi' taq ri che'. Kamik chi k'ut kujkitaq chi

b'i pri mes. Wa' we ri' ajil tz'aqat tatb'anel, wa' we ri' xa nojim wa' tajin ketzeltajik. Ri qech uj qas are' qakojom na ri uq'alajisanik ri Ajawaxel ri ub'im ri Are' man k'extajinoq ta wi che taq we q'ij kamik ri kab'ix k'ak' taq junab' che.

Ri tata' ri Herbert Spencer xuya' keb' oxib' tzij ri qas pub'el chirij ri tajin wi kak'extajik/evolucion. "Ri tajin wi kak'etajik,- xub'ij ri are'- are jastaq ri kunuk' rib' ri xaq junam kiwach chi rumal ri slob'em nojim katukinik te k'u ri' kaq'ax chik chi xa pa jun, ri xaq junam kiketil, kichomal ri man k'axtaj kakiyuj kib' te k'u ri' kaq'ax chik chi xa pa jun ri jule' taq kiwach xaq junab' kib'antajik, are k'u ri' slab'em ri chapowinoq kaq'ax pa jun k'extajik ri kub'an jikom". Chi k'u wa', ri uq'alajisnik ri tata' ri Herbert Spencer. Qas chomaj ampe la chirij wa' we jun q'alajisnik ri' ajil tz'aqat tat b'anel.

Qas are' k'o usuk'ilal aretaq kaqaxak'iychi: K'a chuxe'l uloq ri Ajawaxel xub'an ri kaj ulew. ¿Jachin xb'anowik? Are ri Ajawaxel xb'anowik, xuquje' xub'an ruk ri man kilitaj ta uwach. ¿Jumpa ri'? Man qeta'm taj. Xuquje' qas rajawaxik kaqab'ij chi man k'o ta jun kuch'ob'o xuquje' man k'o ta jun kuch'ob' na. Jujun kakib'ij chi ok'owonoq chi jun billon junab' wa'; jujun chik kakib'ij chi ok'owinoq chi keb' billon junab' wa'; kamik chi k'ut tajin kakib'ij chi xane job' billon junab' wa' ok'owinoq chik aretaq xb'an ri kaj ulew. Je' ri' wachalal kraj ne man k'o ta jun qastzij ri kub'ij. Kaqakoj uj chi ri kaj ulew xb'an wa' kraj ne' chirij ri ajilib'al ri kakib'ij ri e are' o kraj ne choch. Ri junalik k'o wa' ruk' ri Ajawaxel chirij ri kaj ulew. Jas kachomaj la, ¿Jas xub'an ri' ri Are' chupam taq wa' we billones, billones junab' ri' e ak'owinoq? Ri Are' sib'alaj k'o ri xub'ano. Xchakun ri' chirij ri ub'anik ri kaj ulew pa ri nim laj joq'otaj. Qastzij chi ri Ajawaxel, man qas ta nim ta ri ub'im chqe chirij ri ub'anik ri kaj ulew, Je' ri' xuquje' kaqakoj uj chi, xa jun nim laj nimal ri' ri k'o che ri jun ri man kab'ix ta winaq che ri k'o waral, ri man kub'an che rib' chi sib'alaj in nim ri retamb'al ri man kuch'ob' ta k'ut jas ri ub'anik ri kaj ulew. Man kaqa'n ta nim che, ajil tz'aq tatb'anel, utz na chi xa qak'ama' ri nimaq taq utzij ri Ajawaxel, xuquje' qab'ij qe ri xub'ij ri ajb'ix: *Ronojel ri kaj kakiya' ub'ixik ri nimalaj ujuluwem ri Ajawaxel, xuquje' ri nimalaj saq ri k'o chkixo'l ri kaj ulew kutzijoj chke ri uwinaqirisam. (Sal. 19:1)* o ri xub'ij ne ri apostol Pablo, ri xutz'ib'aj: *Rumal chi ri jastaq rech ri Are' ri man kilitaj taj, ri junalik laj uchuq'ab' xuquje' ri ajchikalil wi, kaq'alajin wa' k'a aretaq xb'an*

uloq ri kaj ulew, kach'ob'taj rij wa' xa rumal ri jastaq ri b'anom, xa je' ri' chi man k'o ta esb'al kib'. (Rom. 11:3) o ne ri ajtz'ib' rech ri wuj Hebreos ri xutz'ib'aj, je wa' xub'ij: Rumal ri kojoniq kaqach'ob'o chi xtiktaj ri uwachulew xuquje' ronojel ri k'olik rumal ri utzij ri Ajawaxel, je' chi ri jastaq ri man kilitaj taj, xb'anb'ex ke ri jastaq ri keilitajij. (Heb. 11:3)

Rajawaxik kaqak'amowaj ruk' ri qakojoniq ri ub'anik ri kaj ulew. Ne' ri nimalaj chomanik man kakowin ta che uq'alajisaxik chaqawach ri ke'l kub'ij chi ri man q'alaj taj are xb'anow ronojel ri kaqil kamik. Ri tajin kaqilo, ri Ajawaxel je' wa' xub'an che ub'anik, xuquje' ri achijab' kamik man kekowin taj kakib'ij jampa ri' xb'an ri kaj ulew. Ronojel ri aje' taq tinamit k'o ri kib'in che chirij ri ub'anik ri kaj ulew. K'ya che ri kib'im xa kub'aq'atij uwach ronojel ri ub'im ri wuj Genesis chqe. Sib'alaj nim rilik, qilampe ri k'amb'al no'j, aretaq kqaya' ri kub'ij chupam ri Genesis ruk' ri je'l taq kitz'ib' ri aje' taq tinamit, jas ta ne' ri tz'alam aj babiloncas rech ri ub'anik ri kaj ulew. Chi' k'ut kaqil wi jujun taq k'ulelanik chikixo'l: Ri tz'alam aj babilonico kuchip b'i ruk' ronojel etzeltajinoq. Ri kub'ij ri Biblia kuchip b'i ruk' ri ub'inik ri uwachulew, ri qas tz'aqat. *Pri utiktajik, ri Ajawaxel xub'an ri kaj ulew. (Gen. 1:1)* Ri kub'ij ri tz'alam aj Babilonico, ronojel ri ajchikajil e are' e diosib'. Qila' k'ape ri kub'ij ri Biblia, wa' we ajchikajil ri' man k'o ta kib'anik cho ri uwachlew xane' xa e b'anom. K'o jun nimlaj chomanik ri ub'inam politeista o keb' oxib' kidiosib' ri kitz'ib'an ri ajbabilonico; xak'u ne' xa jun qastzij, xa jun Dios chupam ri Biblia. Ri kitz'ib' ri ajbabilonico kub'ij chi ri kaj ulew xaq jun achi ri ni uchomanik xb'anowik; are k'u chupam ri Biblia kuq'alajisaj chi ri Ajawaxel xch'awik, xk'utun k'u ri kaj ulew. Chupam ri kitz'ib' ri ajbabilonio kaq'alajinik rumal chi kelik chi xa jun ak'al b'ininoq xuquje' xa tzeb'al uta'ik, are k'u ri Pixab' kuya' chqawach nimaq xuquje' nim rilik ri qas qastzij rech ri xba'now ri kaj ulew ri ch'ajch'oj laj Ajawaxel, xuquje' Are Kolonel. Ri kitz'ib' ri ajbabilonicos xatä ne' jub'iq kuk'ulaj ta rib' ruk' ri nim chomanik ri etamtal chik; are k'u ri Pixab' kuk'ulelaj rib' ruk' ri qastzij nim chomanik.

Xatz kqab'ij na uj ri' chi man kaqak'ulaj taj ri ub'inam ri tajin wi kak'extajik/evolución rumal chi ri are' man kuk'ulaj ta ri Ajawaxel xuquje' ri Kolonik. Man kukoq ta ri utzaqik ri achi pa mak xuquje' ri makaj, xuquje' kuk'ulelaj ri rilik uwach ri Cristo che ri q'apoj ali. Rumal ri' kaqapaqchij uj ruk'

ronojel ri qanima', rumal chi man kaqakoj taj chi are wa' ri utzalixik uwach ri jas ub'anik ri kaj ulew.

Qila' chi k'ut, ri urox k'otow chi'aj ri rajawaxik kujchoman chirij. Ujtzijoninoq chrij ri jachin xb'anowik, xuquj' jampa xb'anik ri kaj ulew. Kamik k'ut chujchomnik chrij ri jas che xab'an ri kaj ulew. Qas ta' k'ampe la ri kub'ij ri Upixab' ri Ajawaxel. Kub'ij chage chi wa' we kaj ulew ri' ri uj k'o wi kamik xb'antaj wa' xa rumal ri Urib'al ri Ajawaxel. Ri Ajawaxel sib'alaj ruk' kikitomal xb'ano'. Chupam ri wuj Apocalipsis cap. 4:11, *kaqariq wi ri tzij ri' Ajawaxel, qas taqal chela chi kak'am la ri nimalaj juluwem xuquje' ri nimal q'ij xuquje' ri nimalaj chuq'ab'; rumal chi lal xb'anow ronojel ri jastaq, xuquje' rumal ri rib'al la e k'olik xuquje' xeb'anik.*

Ri Ajawaxel xb'anow ri kaj ulew rumal chi are urib'al. Kraj ne' ri lal, ajil tz'aqat tatb'anel, man utz taj kil la ri kaj ulew, are k'u Ajawaxel utz kril Are'. Man k'o ta jun mul xuta ri Ajawaxel chwe in jas k'olib'al che ronojel ri kaj ri ub'anom jawije' chi' kuya wi ri jub'iq ulew ri in k'o wi in kamik. We ta xraj xuya' ta apanoq pa jun k'olib'al chrij ja o pa jun k'olib'al chik, xane' ri Are' man xuta ta chwe in. Xuquje' man xuta ta chwe jas k'olib'al kil wi nuwach. Man xuya' ta b'e chwe chi in ta ne' xinchowik. Ajil tz'aqat tatb'anel, wa' we kaj ulew ri' are ri urib'al ri Ajawaxel wa' xb'anowik. Pri uchomanik xpe ri ub'anik, xuquje' sib'alaj xkikot che ri uchak.

Ri ukab' jasech ri jasche chi ri Ajawaxel xub'an ri ronojel ri kaj ulew, rech kuya' nimal uq'ij chb'il rib'. Kanataj ri' chela aretaq qas xb'an ri kaj ulew xuya' b'ix re q'ilanik ri che ri kajamb'alaj ri xb'anow ri kaj ulew. Chupan ri Cap. 38 rech ri wuj Job chupam ri versiculo 7 aretaq kaqasak'ij je wa' kub'ij: *Aretaq keq'ijla'n ri ch'umil rech ri nimalaj aq'ab', xuquje' aretaq kekikot ronojel ri e ralk'wal taq ri Ajawaxel?* Xuquje' chupam ri cap. 43:7 rech ri Isaias, kaqasik'iy: *Ronojel ri esik'ital pri nu b'i; e nub'anom rech kakiya' nuq'ij, xeb'ensuk'umaj xuquje' xe emb'ano.*

Ri Ajawaxel e ub'anom wa' we uwachulew ri' rech ri nimal uq'ij. Man chunaj ta k'ut, ri Ajawaxel xub'an ri achi rech rachil. Ri Ajawaxel xraj xub'an rachil che ri achi, xuquje' xuya' ri nab'e ri achi chupam ri je' laj tikojinib'al/Eden. Ri Are' xraj

chi ri achi kurij ta achilam ruk' ri Are', xa rumal la xub'an jun winaq ri kuch'ob' jas rilik ri utz xuquje' ri man utz taj. Ri Ajawaxel kakowinik we ta xe b'ub'an ta e jujun taq achijab' ri xa keb'insixik rumal jun chik arecha aretaq karaj jun jas ri kakib'ano xuwi kapitz' jun jasech chike kaka'n k'u ri'. Xa k'u ri Ajawaxel man xraj ta wa' we jule' taq winaq ri'. Ri Ajawaxel xraj chi ri winaq are kachowik, pa uk'ux kpe wi ri ajawanik, ri pataninik che ri Ajawaxel chb'e q'ij saq.

Kanataj ri' chela chi are wa', ri jun nimalaj k'ulelanik ri xub'an ri Satanas che ri Ajawaxel xuquje' che ri Job. Xub'ij chi ri Job man k'o ta kupatanij wi ri Ajawaxel. Ri Satanas xub'ij chi ri Job tajin kupatanij ri Ajawaxel rumal chi ri Are' tajin kutewchi'j. Are k'u ri Ajawaxel xub'ij chi ri Are' xraj chi ronojel ri xeb'utiko chi e are ta e are' kechow ri upatanixik. Xa je' ri' chi ri Ajawaxel xuya' b'e che ri Satanas karesaj che ri Job ronojel ri tewchib'al.

Ajil tz'aqat tatb'anel, ri jasech ri nim ub'anik ri rajawaxik kab'an la jas jun winaq, chupam ri uwachulew ri' ri k'o ronojel uwach mak jawije chi' ronojel kuk'ulelaj uwach ri Ajawaxel, are la chi kacha la ri Jesucristo. Ri Ajawaxel kuya' b'e ri etzelal xa jun joq'otaj, xuquje' ri lal xuquje' ri in ujuyo'm chupam ri uwachulew ri', jas ri kamik, rech kaqacha ri Jesucristo chuxo'l jun ri man k'o ta wi kojoniq xuquje' chuxo'l jun k'ulelanik cho ri Ajawaxel. Ri wech in kink'amowaj, kink'amo. Kinkojon che ri Ajawaxel, Tat ri nimalaj uchuq'ab', ri Xb'anow ri kaj ulew. Are wa' ri nimalaj utzij ri yo'm chqe uk' la. Jun kuya' katzijon chirij ri tzij toronik/torob'al, xuquje' ri torob'al chke ri nik'yaj chik, xa k'u ne' e k'ya chke ri kisutim qij ri ketzijon chirij ri tzij toronik, xa k'u ne' chi qastzij, man kakich'ob' ta ri qas uxe'l wa' we tzij ri'. Jun kuriq ri qastzij torob'al aretaq jun are kucha' ri Jesucristo che ri Kolab'al re ri ranima'. Are jun utz laj joq'ataj wa' rech ub'ixik jujun taq jastaq ri elinoq uloq ma ja naj ri' ri k'o re che ri ub'anik ri kaj ulew. Kaqaya' b'i ub'ixik wa' chi, chweq kab'j kujchoman na wa' chrij. Qab'in chi uloq chi uj k'o pa jun jul ri man k'o ta qelik b'ik rumal ri k'o re che ri ub'anik ri kaj ulew. Ne' qastzij chi xa k'o keb' jasech rech ri ucha'ik wa' we jun jasech ri'. O are ke' qawach chrij ri man qas q'alaj taj; o are ke' qawach chrij, ri qas k'o ri kuk'ut chaqawach, ne' man k'o ta jun urox jasech, xatz man k'o taw ri'. We ne e k'o jujun kkab'ij chi ri kab'ix evolucion che kuq'alajisaj ri ub'anik ri kaj ulew. Xa k'u ne', tam ampe la ri uq'alajisanik ri Dr. Howard Shapely, k'amal b'e chupam ri

universidad rech Harvad, rix qanataj kan chupam ri jun qachak kanoq. Le are' xub'ij: "Qas are uj mu'l na chupam jun t'oy laj chomanik jun q'equm laj t'oyal chrij ri kaj ulew ri uj k'o wi kamik". Ri are xraj xub'ij chi qas are uj k'o na chupam jun wijal chrij ri utiktajik uloq ri uwachulew ri uj k'o wi kamik. Are qas jun q'alajisanik o are xaq man q'alaj. Ri tajin kaqilo chi ri ab'aj taq ri xk'am uloq pri ik' man kuya' ta uchuq'ab' ri jasech ri man qas q'alaj taj rech ri utiktajik uloq ri kaj ulew ri kib'im uloq ojer. We ne ri kaj ulew man kq'alajin ta ri' xa rumal ri jun jasech ri kakib'ij chi xpoq'ik/explosion. Ri tajin kaqil che taq we joq'otaj ri', ri ab'aj taq ri xepe pri ik' man junam ta ruk' ri ab'aj rech ri uwachulew. Are jun jasech ri man k'o ta qastzij chupam uk'exom upan ronojel; xuquje' man kaqakoj taj chi ri lal ilom la chi ri achijab' ri nimaq kichomanik chirij wa' we ri'/cientificos man qas kekikot taj rumal wa' we ab'aj ri' rix pe pri ik'.

K'o oxib' jasech ri qas nim ub'anik ri rumal taq wa', chi ri tajin wi kak'extajik/evolucion man kakowin ta wi kaslob'ik xuquje' man kakowin taj jas kub'ij chirij. Man kakowin taj kunojisaj ri jun saq ri k'o chkixo'l ri man q'alaj taj ruk' ri q'alaj. Xuquje' man kakowin taj kunojisaj ri saq ri k'o chkixo'l ri k'aslemal ruk' ri winaq, kaqab'ij che, ri k'aslemal ri kuch'ob'o jas kub'ano chb'il rib' chi are kachowik jas ri kub'ano we man utz o we man utz taj.

Ri prensa, ri are tajin wi k'o che utzukuxik ri qas je'l rilik, xuquje' kel uloq ruk' taq ri kuriqo ri qas nimaq ub'anik. Pa keb' oxib' q'ij kan wa' ri', ri periodico ri konojel keylowik xresaj uloq jun b'ixkil chrij ri Glenrose, chupam ri tinamit Texas, Estados Unidos, kiriqom retal taq raqan ri chikop ri Dinosaurios. Te k'u ri' kiriqom nik'yaj jastaq chik ri sib'alaj kutur ri kichomanik. Kiriqom xuquje' retal taq aqanaj rech e nimaq taq winaq chila. Wa' we ri' sib'alaj qastzij chi kuk'ex ronojel ri jastaq, rumal chi k'ax uchapik b'ik jun jasech ruk' jun jasech ri sib'alaj nuch' jas ta ne' ri ameba o ruk' jub'iq uwi' ri joron/espuma, tek'uri' xaq tetalik keriqtaj winaq ri sib'alaj enimaq chikiwach ri e k'o kamik, keb'in kuk' taq ri Dinosaurios. Ruk' chuq'ab' kaqab'ij chi ri ub'inam Evolucion xakuyik na jun nimalal ch'oj pa keb' oxib' junab' aq'anoq. Xuquje' jujun taq cientificos ri kakijunumaj ri kichomanik quq chi aretaq kak'is wa' we jun cient junab' ri', ri jasech ri man qas q'alaj taj ri ub'inam evolucion kakam na jas ta ne' jun chikop ri kaminaq chik.

Xane' wa' we ri' kujutzalij wa' uloq ruk' ri jun je'laj rilik ri ub'anik ri kaj ulew, xa je' ri' kaqak'is na utza wa' ri qatijonik chirij. Chujtzalij ampe chupam ri nab'e Cap. Rech ri Genesis. Man kujkowin ta ne lo kujel chupam ri nab'e versículo, xane' are jun versículo Ri sib'laj nim ub'anik, are jun versículo. Ri kajamb'al rilik xuquje' kaqachomaj uj chi are wa' ri porta ri rajawaxik kujq'ax chupam rech kujoj chupam ri Pixab'. Rawaxik kaqakojo chi ri Are', Ajawaxel, rixb'anow ri kaj ulew.

Ri xtz'ib'an ri wuj hebreos, chupam ri Cap. 11:6 je' wa' kub'ij: *Qas rajawaxik wi chi ri kaqib' ruk' ri Ajawaxel chukojo' b'a chi k'olik.* Jun mul chik, ri Genesis 1:1

Qas pa ri utiktajik uloq ri Ajawaxel xub'an ri kaj ulew (Gen. 1:1)

Chujchoman ampe chirij ri injub'iq paj tzij ri' pa jub'iq che ri joq'otaj. Xqab'ij chi xuwi kakkowin jun che uk'amik ruk' ri kojonik. Ri aj tz'ib' rech ri wuj Hebreos, chupam ri cap. 11:3 kub'ij: *Xa rumal ri kojonik kaqach'ob'o chi ri kaj ulew xb'antajik xa rumal ri utzij ri Ajawaxel, je' k'u ri' kaqil kamik xb'an wa' rumal ri man kilitajtaj.* Ri jastaq ri kilitaj uwach kamik xb'an wa' rumal ri jastaq ri man kilitaj taj. Pa jun tzij chik, man k'o ta xok che ub'anik. Are wa' ri b'anom rumal ri Ajawaxel.

Pri utiktajik... Are jun chapletajik ri man kuya' taj kakoj rajb'alil. Kuya' kab'ix che chi xb'an wa' ak'owonoq chik keb' billon junab' xuquje' qakojo chi qas tzare wa' ri rajb'alil, xane, ¿Jachin k'u lo etamanoq chi jun pa junab'? Ri achi jastzij chi man reta'm taj xuquje' man karetamaj taj.

Ri Ajawaxel xab'anowik. Ri tzij "xb'anik" xuquje' are "bara" ke'l kub'ij "man k'o ta xok che". Ri nab'e cap. Rech ri Genesis, ri tzij ri' xa oxmul b'im chupam. Qastzij chi xa oxib' chak rixb'anik ri kätzijox chqe chi. *K'a pri utiktajik uloq ri Ajawaxel xub'an ri kaj xuquje' ri ulew.* Te k'u ri' kaqil ri ub'anik ri k'aslemal. Ri Ver. 21 rech ri nab'e cap. Re ri wuj Genesis, kub'ij chqe:

Ri Ajawaxel xeub'an nimaq xuquje' ejilijaq taq awajib' pa ri plo, ronojel kiwäch awaj xepoq' pa ri ja' rech kek'uji' chupam, xuquje' xeub'an konojel kiwäch chikop ri k'o kixik'. Xril k'u Ajawaxel chi utz. (Gen. 1:21)

Are wa' ronojel kiwach awaj ri k'o kik'aslemal. Te k'u, ri' ri urox chak rech ri ub'anik ronojel kaqariq chupam ri ver. 27; je' wa' kub'ij chila:

Ri Ajawaxel xub'an k'u ri achi jas ri ukayeb'al, xub'ano jas ri ukayeb'al ri Ajawaxel; achi chi ixoq xeub'ano. (Gen. 1:27)

Je' b'a ri' chi k'o quq ri ub'anom ri Ajawaxel ri kaj ulew xuquje' ronojel ri k'o chpam ri q'alaj uwachil ri b'anom ruk' ri man kaq'alajin taj; ri ub'anik ri k'aslemal; te k'u ri' ri ub'anik ri kik'aslemal ri winaq.

Ajil tz'aqat, tatab'anel, kajo' alaq ampe ri kaqab'ij, ri rech jun Dios ri tajin wi kak'extajik man are tä wa' ri tzilib'al re pune' jun kuchomaj chi je' wa'. Ri rech jun Dios ri tajin wi kak'extajik/evolución teísta kutzuj jas uternexik ri ub'anik ri kaj ulew k'a kopan ruk' ri achi, tek'u ri' kuchomaj chi ri Adan xuquje' ri Eva e elinoq che jun jasech ri nojim xk'extajik. Ri kukoj ri jun Dios ri tajin wi kak'extajik kub'ij are' chi aretaq ri wuj Genesis katzijon chirij q'ij k'ya laj junab' wa' kacha che. Je' wachalal chi man kaqakoj ta uj chi je' wa', ruma chi qas q'alaj chi ri Pixab' are katzijon chirij q'ij. Ri Ajawaxel xub'inaj pa xeqal xuquje' aq'ab'il, che ri nab'e q'ij, kaqakoj uj chi are je' wa'.

Ri Genesis 1:1 kuk'is utzam kub'ij: Ri Ajawaxel xub'an ri kaj ulew. Ri uwachulew kutas rib' chirij ri nik'yaj chik ri ub'anom ri Ajawaxel. ¿Jas che? Rumal chi are' ri utinamit ri achi. Chila ri' ri rajawaxik uya'ik wi ri achi. Ri qech uj sib'alaj kujchomani chirij rumal chi k'o qech ruk' wa' ri b'anom ri'. Ri qech uj rajawaxik kaqach'ob' rij chi xa ujb'anom, chi ri Are ri Ajawaxel xujb'anowik. Jasech ri b'anom rumal ri Ajawaxel. K'o qak'asaj ruk', pa jun tzij chik, nim ri qak'asaj ruk'. Rumal k'u ri', kaqil jun jasech ri sib'alaj ni ub'anik chupam wa' we qastzij ri'.

Pa keb' oxib' junab' kan wa', ri tata' ri Herbert Spencer xub'ij chi ri jastaq ri nimaq ub'anik ri kuya' katasik che ri q'alaj uwachil rech ri man q'alaj ta uwachil jasta ne': Ri joq'ota, ri nim saq, ri jastaq ri kuya' kchapik, ri chuq'ab', xuquje' ri kaslob'ik. Are taq wa' ri xtasik pa jujunal.

Jun achi ri tzijol re ri Evagelio, tajin katzijon ruk' jun k'amal b'e pri xultato xuquje' kojol tzij. Ri achi ri' xunataj ri tata' ri Herbert Spencer, chupam ri utzij, xa je' ri' ri tzijol re ri Evangelio xub'an jun k'otow chi'aj che: “¿A eta'm la chi ri

Biblia xuquje' ri tata' Spencer, kakik'ut ri nim laj uchapletajik ri ub'anik ri kaj ulew"? Ri kojol tzij, sib'alaj xujaq ri uq'ach te k'u ri' xub'an jun k'otow chi'aj: "¿A je' ta k'a ne ri' kelik"? Ri tzilib'al re ri utzij rumal ri tzijol re ri Evangelio: "Ri Spencer xtzijon chirij ri joq'otaj, rech ri nimalaj saq, ri jastaq ri kuya' kachapik, ri chuq'ab', xuquje' ri kaslob'ik". Chupam ri nab'e versículo rech ri Genesis, kariqtaj wi ri joq'otaj, kub'ij chila: *Pri utijtajibik uloq*. Ri lal kariq la ri nimalaj saq pa taq ri kaj. K'o ri kilik ri kuya' kachapik, ri uwachulew. Chupam ri ukab' versículo, kariqtaj wi ri chuq'ab', ri Tioxlaj Uxlab'axel rech ri Ajawaxel. Te k'u ri' kaqil ri slob'em, rumal chi kub'ij chila' chi, *ri Tioxlaj Uxlab'axel kaslob' puwi' taq ri ja*. Je' ri' chi chupam ri nab'e taq keb' versículo reh ri Génesis, kariqtaj chupam wa' we nimaq taq chapleb'al ri'. Chujchoman ampe chirij kamik, ri k'ax ri uriqom ri uwachulew. Ri ukab' ver. Rech ri Génesis 1 kub'ij:

Man k'o ta ub'eyal ri uwächulew, man k'o ta jas k'olik; xu wi jun cho'laj plo ch'uqutal rumal q'equmalil, are k'u ri Rulxab'al ri Ajawaxel kawakät puwi' ri ja'. (Gén. 1:2)

Kaqakoj uj chi k'o jun nimalaj k'ax xuriq ri uwachulew chikixo'l ri ver. 1 xuquje' ri ver. 2. E k'o jujun man kiyo'm ta wa' pa kwenta, are k'u ne' ri qe'uj kaqakojo chi e k'o k'ya jasech ri q'alaj uwachil ri kub'an che chi qastzij. Chomaj ampe pa jolom la, wa' we ub'anik ri nimalaj kaj ulew ri'. Jun jasech ri k'ulmatajinoq. Aretaq xe' ri achi ple ik' kuk'utu chi man k'o ta jun jasech chik xane' sib'alaj jun nim jasech ri k'o chi la. Qachomaj ampe, ¿Jas xb'anowik chi xq'alajin aq'anoq? Kaqab'ij che chi xk'ulamataj jun jasech chupam ronojel ri ub'anom ri Ajawaxel.

Wa' we ri' qas xuwi katzijon chirij ri uwachulew, rumal chi are wa' ri k'olib'al ri kariq taj wi ri achi, Xuquje' rumal k'u wa, are katzijon chirij ri uwachulew chi *turtub'anoq xuquje' man k'o ta k'o chupam. Ri kasutin q'equm rixk'uji' puwi' ri o choch ri nimalaj jul* chi' kaqil wi chi ri Ajawaxel man k'o ta chila. *Xuquje' ri Rulxab'al ri Ajawaxel kawakat o kaslob' puwi' taq ri ja'*. Kunataj wa' chqe ri jun q'alajisanik ri ub'anom ri Isaias; xub'ij are' chupam ri cap. 45:18 *Ri xb'anow ri kaj are Ajawaxel xuquje' are Dios, rixb'anow ri ulew xuquje' xunuk'u, ri ko xujeqeb'a', xub'ano rech man xaq ta katolik xane' kek'uji' winaq chuwach, je' kub'ij wa': "In ri' ri Ajawaxel, man k'o ta chi jun. Xuquje' jun keb' oxib' tzij ri*

kaqariq chupam ri Jeremias, je' wa' kub'ij: *Xinwil k'ut ri uwachulew, je' k'u ri' chi man k'o ta chi k'o chupam xaq tolon chi kanoq; xuquje' taq ri kaj, xuquje' man k'o chi chaj chupam.* “Tohu” xuquje’ “bohu” keb’ tzij wa’ ri xaq junam chupam ri ch’ab’al hebreá ri kojom chupam ri wuj Génesis: *Turtu’bnoq xuquje’ man k'o ta k'o chpam.* Ri Ajawaxel man je’ wa’ xub’an che chi turtub’anoq xuquje’ man k’o ta k’o chpam. Ri Ajawaxel xuban ri kaj ulew xuquje’ ronojel ri kaqil uwach, qas tz’aqat man xub’an ta che chi yojob’anoq; are’ wa’ ri karaj ri Isaias kuq’alajisaj chaqawach. Man xub’an taj chi man utz ta kelik xuquje’ man k’o ta k’o chpam, pune je’ ri’, je’ wa’ xopam wi. Xub’ano rech k’o kek’uji’ chpam, are k’u ri Ajawaxel xriqow ri k’axk’ol ri’ ri kariq taj wi ri uwachulew, xub’an chi ub’anik jun mul chik rech jun k’olib’al che ri achi.

Ronojel ri jastaq ri riqom rumal ri tijonik ri b’anom ri nimalaj saq ri kaqil cho ri kaj, kuq’alajisaj, pune’ k’ya ri kab’ix che chi are je’ wa’ ri ub’anik, wa’ we uwachulew ri’ ri man k’o ta chi jun chik chupam ronojel ri ub’anom ri Ajawaxel, ri kuya’ kek’asi’ winaq chupam. Ri versículo ri k’o chpam ri Génesis ri kub’ij chi ri uwachulew *turtub’anoq xuquje’ man k'o ta k'o chpam, xuquje’ ri q’equm k'o puwi’ ri nim laj jul.* Kaqakoj uj chi wa’ we uwachulew ri’ je’ ub’anom wa’ jas ri ub’anom ri ik’. *Ri Ruxlab’al ri Ajawaxel kawakat puwi’ ri o cho taq ri ja’.* Xuquje’ kaqakoj uj chi ronojel ri kaj ulew je’ wa’ ub’anom turtub’anoq. Kamik k’ut, ¿Jas xb’anow k’u wa’ we ri’? Je’ ri’, are wa’ ri jun chak ri kuj choman na chirij pri jun qachak chik. Kamik k’ut, maltiox che ri qatatb’exik xuquje’ ‘Are b’a ri Ajawaxel katewchi’n la ruk’ jun nimalaj tewchib’al!. Amen.